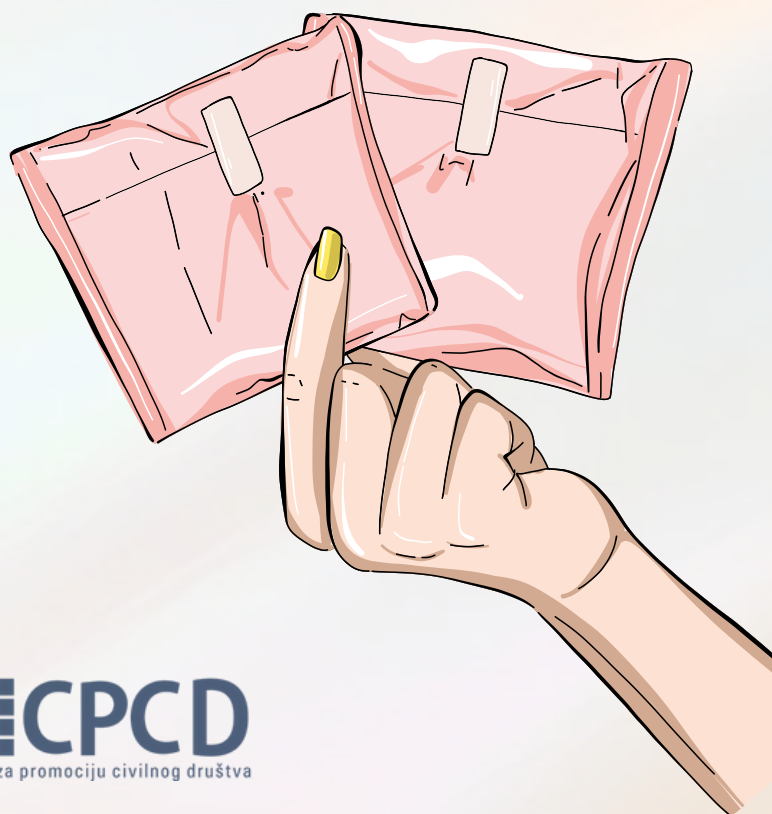

Svakoj djevojčici trebaju krila

Menstrualno siromaštvo i upravljanje
menstrualnom higijenom: analiza stanja u
Općini Stari Grad Sarajevo

ISTRAŽIVANJE I ANALIZA ZA PROJEKAT „SVAKOJ DJEVOJČICI TREBAJU KRILA“ – 2022

UVOD

Bosna i Hercegovina, kao zemlja u tranziciji, ulaže velike napore u demokratske procese i rodnu ravnopravnost i zastupljenost u tim procesima. Međutim, izostaje značajnija uloga podrške građanstvu i mladima, posebno socijalno ugroženim kategorijama. Kada se tome pridoda pitanje podrške omladini ženskog spola za njihove specifične probleme s kojima se susreću, ta podrška je neznatna.

Jedan od tih problema je izdvajanje sredstava za higijenske potrebe djevojčica i djevojaka iz porodica koje su socijalno ugrožene. Naime, prema nezvaničnim informacijama, mnoge djevojke i djevojčice nemaju dovoljno finansijskih sredstava da troše na higijenske potrepštine tokom mjesečnice. Kao rezultat, imaju češće izostanke iz škole, umanjen angažman u vannastavnim, sportskim i društvenim aktivnostima te općenito manjak samopouzdanja i liderskih vještina.

Prema informacijama koje su nam dostupne, ne postoji redovna budžetska stavka na bilo kojem nivou vlasti koja bi odgovorila na ovu potrebu, a potreba nije zanemariva.

Projektom „Svakoj djevojčici trebaju krila“ pokušavamo podići svijest zajednice o problemu i potrebi za besplatnim higijenskim artiklima (higijenske uloške i vlažne maramice) svim djevojčicama u osnovnim školama iz socijalno ugroženih porodica, na mjesečnom nivou.

Način na koji projekat planira zastupati ovo pitanje je prvenstveno kroz edukaciju djevojčica 7., 8. i 9. razreda o reproduktivnom zdravlju i menstrualnoj higijeni, društvenom angažmanu i potrebom za empatijom i vršnjačkom podrškom, te pravima i slobodama garantovanim u demokratsko uređenim državama, kao što je Bosna i Hercegovina. Ovaj dio projekta će biti realizovan, u saradnji sa direktorima i pedagogima u svim osnovnim školama na području općine Stari Grad, koristeći se PowerPoint prezentacijom i anketnim upitnicima koji će se nakon okončanja predavanja analizirati i koristiti u svrhu podizanja svijesti građanstva tokom ulične kampanje i lobiranja u Općinskom Vijeću Općine Stari Grad.

Nakon edukacije učenica u osnovnim školama, naredni korak je podizanje svijesti građana i građanki o menstrualnom siromaštvu i tabu temama vezanim za menstrualnu higijenu a koje nemaju mjesta u modernom društvu. Ovaj dio će biti medijski podržan i realizovat će se u vidu ulične kampanje, gdje će projektno osoblje pružiti potrebne informacije svim građanima i građankama koji budu zainteresirani za ovu temu.

Zadnji korak je lobiranje i zagovaranje da se ovaj problem uvrsti kao zasebna stavka u Općinskom Budžetu pod nazivom 'Pravo na besplatne higijenske potrepštine' ili kao dodatak stavki 'Pravo na užine učenika slabijeg imovinskog stanja' za koju se već izdvajaju finansijska sredstva iz budžeta na općinskom nivou.

Osiguravanje besplatnih higijenskih artikala za djevojčice koje potiču iz socijalno ugrožene kategorije stanovništva bi olakšalo njihovo neometano pohađanje škole, učestvovanje u vannastavnim, sportskim i društvenim aktivnostima te omogućilo jednake uslove i šanse za uspjeh u razvijanju društvenih sposobnosti i liderskih vještina kao i njihovi vršnjaci.

OPRAVDANOST PROJEKTA

Kao zemlja u tranziciji, Bosna i Hercegovina ulaže velike napore u uspostavljanju i unapređivanju demokratskih procesa, a koji između ostalog uključuje i osiguravanje rodne ravnopravnost i zastupljenosti u tim procesima te zabranjivanje svih oblika diskriminacije.

2009. godine, Predstavnički dom i Dom naroda je usvojio Zakon o zabrani diskriminacije čiji članovi 3 i 4 definišu oblike diskriminacije a član 5 izuzetke od principa jednakog postupanja, gdje se „zakonske mjere i radnje neće smatrati diskriminacijskim...ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj opravdanosti...i kada proizlaze iz sprovođenja ili donošenja privremenih posebnih mjera smišljenih bilo da se spriječe ili nadoknade štete koje lica trpe...i to naročito za pripadnike ugroženih grupa...odnosno da se omogući njihovo puno učešće u svim oblastima života.“

2009. godine je Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini izmijenjen i dopunjen čime su pravni standardi ravnopravnosti spolova postali sastavni dio pravnog sistema u BiH. Oko 30% lokalnih zajednica u BiH je razvilo i/ili usvojilo i implementiralo lokalne akcione planove za ravnopravnost spolova (GAP), što uključuje uvođenje principa ravnopravnosti spolova u specifične prioritetne oblasti kao što su nasilje na osnovu spola, rod i sigurnost, unapređenje položaja žena na selu i rodno odgovorno budžetiranje.

2010. godine, Predstavnički dom i Dom naroda su utvrdili prečišćeni tekst Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u čijem 1. članu „uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu spola“ dok član 2 utvrđuje ravnopravnost spolova, zabranu diskriminacije na osnovu spola i spolne orijentacije te definiše da „diskriminacijom se ne smatra uvođenje, donošenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promoviranja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova.“ Drugim riječima, Bosna i Hercegovina ima kvalitetne zakone na snazi iako se oni ne primjenjuju u mjeri u kojima bi doveli do značajnijih promjena u društvu po pitanju indirektno i 'nenamjerne' diskriminacije prema ženama u svim sferama života.

Kao i u većini zemalja u razvoju, žene su manje zastupljene na tržištu rada od muškaraca, a njihova vidljivost i prisustvo na odgovornim funkcijama je još manje izražena. Na primjer, zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama javnih preduzeća u BiH je jako mala (16,6% u FBiH, 0% na državnom nivou), dok je zastupljenost žena u zakonodavnim tijelima ispod zadovoljavajućeg nivoa, iako Izborni zakon BiH nalaže da kvota za učešće žena na izbornim listama mora biti minimalno 40% (na prethodnim izborima, izabrano je oko 20% žena na svim nivoima vlasti u BiH). Muškarci dominiraju političkom sferom, posebno na visokim funkcijama, a one malobrojne koje dobiju priliku za najveće funkcije obično zastupaju ministarstva koja se bave socijalnom i zdravstvenom zaštitom, radom i obrazovanjem ili tzv. klasičnim ženskim portfeljima. Prema podacima Zavoda za statistiku, od ukupnog broja zaposlenih u BiH oko 45% čine žene od kojih je čak 64% sa visokom stručnom spremom, iako je više žena nego muškaraca s fakultetskom diplomom inače u našem društvu. (Informacije preuzete sa: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/12/14/zene-u-politickom-zivotu-bih-kvote-se-postuju-samo-na-papiru/>)

Statistički podaci Agencije za statistiku BiH govore da je u 2021. godini rodni jaz u zaposlenosti iznosio 25,8%, dok muškarci u BiH u prosjeku zarađuju 12,7% više od žena. Rodna segregacija na osnovu profesije uvelike doprinosi ovakvoj situaciji – većina žena radi u uslužnom sektoru i rodno stereotipnim profesijama kao što su obrazovanje i zdravstvena zaštita, dok više muškaraca radi na rukovodećim i bolje plaćenim pozicijama. A dodatni izazov predstavlja i neplaćeni rad na njezi u domaćinstvima, koji obavljaju žene što je prepoznato kao polazna tačka u rodnoj nejednakosti i direktno je povezano s nejednakostima u platama i nižim primanjima. (Informacije preuzete iz Alternativnog izvještaja o napretku BiH na putu za članstvo u EU za 2021. godinu: politički kriteriji)

Postavljajući pitanje zašto nema više žena u liderskim ulogama, u javnom i privatnom sektoru, došli smo do dva zaključka.

Prvi zaključak je da patrijarhalno organizovano društvo sa konzervativnim vrijednostima još uvijek ima ogroman direktan i indirektan utjecaj na oblikovanje rodnih uloga u zajednici. Opće prihvatljivo mišljenje u

društvu još uvijek glasi da uloga žene leži prvenstveno u majčinstvu i vođenju domaćinstva, potom na ulazak na tržište rada ali uslovljeno privatnim/porodičnim okolnostima i mogućnostima, pa tek onda zauzimanje liderskih pozicija u poslovnim i društvenim sferama. Ukoliko žena osigura dovoljno vremena ali i sposobnosti da nakon porodičnih i poslovnih obaveza nađe vremena i ambicije ka daljem usavršavanju (obrazovnom ili poslovnom), tek onda se može upustiti u 'luksuz' obavljanja krajnje odgovornih funkcija kao što su direktorske, upravničke, ministarske, zastupničke i druge pozicije. Jedna iznimka postoji, a to je da u predškolskom i osnovnom obrazovanju, žene su više zastupljene od muškaraca što uključuje i liderske pozicije u ovoj oblasti.

Drugi zaključak je da izostanak podrške i razumijevanja o potencijalima, ali i specifičnim potrebama žena, značajno umanjuje napredak društva koje kao rezultat ostaje zaglavljeno u svojim limitiranim pogledima bez šire perspektive za budućnost. Ovaj izostanak podrške počinje već u adolescenciji i nastavlja se u odrasloj dobi svake žene, a odražava se u umanjivanju značaja njihovih uspjeha, obeshrabrivanju inovativnih ideja, obezvređivanju mišljenja u javnom diskursu, te manjak podrške i pomoći u ostvarivanju jednakih prava u društvu.

Pošto je sektor obrazovanja ključan u odgoju i edukaciji mladih naraštaja, a time i društva, promjene moraju početi u ovim javnim ustanovama uz podršku Kantonalnog ministarstva za odgoj i obrazovanje. Zakoni i pravila se moraju uskladiti sa ciljevima ravnopravnosti i jednakim mogućnostima za sve, što uključuje i otklanjanje indirektno diskriminacije, a što je odgovornost politike i političkih zastupnika u vladinim institucijama.

Promjene su moguće, ali se treba boriti i izboriti za njih.

Važno je napomenuti da su lokalne vlasti, posebice u Kantonu Sarajevo, u prethodnoj godini napravile prve korake ka podizanju svijesti o menstrualnom siromaštvu koje je vrlo prisutno u BiH. Pozivajući se na Rezoluciju Evropskog parlamenta o ravnopravnosti spolova i politikama oporezivanja u EU, Sarajevski otvoreni centar pokrenuo je inicijativu kroz slanje amandmana na Zakon o porezu na dodatnu vrijednost da se proizvodi za higijensku upotrebu (higijenski ulošci, tamponi, dječije pelene, pelene za odrasle, i sl.) oslobode plaćanja poreza. (Informacije preuzete iz Alternativnog izvještaja o napretku BiH na putu za članstvo u EU za 2021. godinu: politički kriteriji). Međutim, za sada ne postoji politička volja niti konsenzus da se mijenja fiskalna politika što znači da u sadašnjem prijedlogu novog zakona o PDV-u nema riječi o diferenciranoj stopi PDV-a jer taj prijedlog nema podršku većine zastupnika. Ostaje da se vidi da li će se i ta jedinstvena stopa od 17% povećati zbog trenutne inflacije koja potresa našu državu.

U februaru 2022. godine, inicijativa o obezbjeđivanju besplatnih higijenskih uložaka u školama na području općine Stari Grad se našla na raspravi u Općinskom Vijeću Općine Stari Grad Sarajevo.

U martu 2022. godine, Vlada Kantona Sarajevo je uputila inicijativu da se kantonalnim budžetom obezbijede sredstva za besplatne higijenske kutije sa ulošcima u svim srednjim školama na području Kantona Sarajevo s početkom 2022/2023 školske godine. Inicijativa Općinskog Vijeća Stari Grad je povučena jer je kantonalni nivo preuzeo odgovornost za ovaj prijedlog, dok se inicijativa Vlade Kantona Sarajevo budno prati da se vidi hoće li biti ispoštovana.

ZAŠTO OPĆINA STARI GRAD - PODACI O OPĆINI STARI GRAD

Općina Stari Grad je jedna od 4 općine koje čine Grad Sarajevo i jedna od 7 općina u Kantonu Sarajevo, s površinom 57,05 km². Podjeljena je u 16 mjesnih zajednica: Babića Bašća, Bašćaršija, Bistrik, Ferhadija, Hrid Jarčedoli, Kovači, Logavina, Mahmutovac, Medresa, Mjedenica, Moščanica, Sedrenik, Sumbuluša, Širokača, Toka-Džeka i Vratnik.

Općina Stari Grad ima 7 osnovnih i 6 srednjih škola: OŠ "Mula Mustafa Bašeskija", OŠ "Edhem Mulabdić", OŠ "Vrhbosna", OŠ "Hamdija Kreševljaković", OŠ "Šejh Muhamed ef. Hadžijamaković", OŠ "Saburina" i Zavod „Mjedenica“ te Gazi Husrev-Begova Medresa, Srednja muzička škola, Srednja ugostiteljsko-turistička škola, Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti, Srednja škola za tekstil, kožu i dizajn i Prva bošnjačka gimnazija.

Školske 2021/2022 upisano je 196 prvaca, 2020/2021 upisano je 231 prvaca i 2019/2020 upisano je 230 prvaca, što pokazuje značajan pad u odnosu na prethodne godine. Podaci o spolu upisanih đaka nisu dostupni. Ovaj podatak se razlikuje od demografske slike, jer je tek 40% prvaca od djece koja su stasala za školu a imaju prebivalište u općini Stari Grad upisana u osnovne škole na područje ove općine. To je pokazatelj da škole moraju dodatno poboljšati uslove boravka u školama kroz infrastrukturu (školske sale, prostorne kapacitete), programe (produženi boravak, oprema kabineta, školske aktivnosti) i različite druge projekte kako bi privukli đake da pohađaju svoje lokalne škole. Jedan od tih je i ovaj pilot projekat gdje bi se obezbijedili besplatni ulošci za učenice iz socijalno ugroženih porodica, ali i sve ostale koje se nađu u potrebi kako ne bi morale izostajati sa nastave nego neometano pohađati nastavu i učestvovati u svim drugim aktivnostima koje ta škola nudi.

Prema podacima Službe za lokalni razvoj i poslove mjesnih zajednica Općine Stari Grad iz 2019. godine, u općini Stari Grad živi 6.532 mladih starosne dobi od 15 do 30 godina, što čini 18% ukupnog broja stanovništva u ovoj jedinici lokalne samouprave. Ukupno 939 mladih (14 %) od 15 do 18 godina s mjestom prebivališta u općini Stari Grad pohađa nastavu u 37 srednjih škola u KS, dok su 1.000 mladih (15%) od 19 do 30 godina studenti na 43 fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Ukupan broj nezaposlenog stanovništva koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Stari Grad iznosi 5.567 (26%). Od tog broja 18% otpada na mlade starosne dobi od 18 do 30 godina.

DEMOGRAFSKI PODACI

Prema podacima Odsjeka za katastar Općine Stari Grad Sarajevo, broj stanovnika je 38.925. Od tog broja 17.517 su muškog spola a 21.408 ženskog spola. 9792 (25%) su mlađi od 18 godina, 21570 (55%) su 18-65 godina i 7563 (20%) stariji od 65 godina. Ovi podaci ne preciziraju spol u navedenim kategorijama.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine, na osnovu rezultata Popisa održanog na teritoriji cijele države Bosne i Hercegovine u oktobru 2013. godine, općina Stari Grad ima 36.976 stanovnika. Od tog broja 17.482 su muškog spola, 19.494 ženskog spola. Ovo pokazuje da za razliku od mnogih drugih općina širom Bosne i Hercegovine, općina Stari Grad nije smanjila broj stanovnika od prethodnog popisa; štaviše, broj ženskih osoba se čak i povećao.

R/B	Mjesna Zajednica	Stanovnika	Domaćinstava	Muških	Ženskih	Stanovnika 0-18. god.	Stanovnika 18.-65.god.	Stanovnika preko 65.god.
1.	Babića Bašča	1630	600	772	858	463	775	392
2.	Bašćaršija	1961	737	937	1024	412	965	584
3.	Bistrik	3129	1179	1265	1864	962	1643	524
4.	Ferhadija	802	317	371	431	92	657	53
5.	Hrid Jarčedoli	2885	984	1308	1577	370	2008	507
6.	Kovači	1487	531	580	907	506	639	342
7.	Logavina	3580	1321	1324	2256	967	1927	686
8.	Mahmutovac	2280	843	1085	1195	574	1125	581
9.	Medresa	3303	1203	1602	1701	1272	1421	610
10.	Mjedenica	937	336	457	480	256	527	154
11.	Mošćanica	4405	1502	2079	2326	1204	2394	807
12.	Sedrenik	3138	1102	1422	1716	793	1583	762
13.	Sumbuluša	1467	523	663	804	318	828	321
14.	Širokača	2601	912	1241	1360	371	1823	407
15.	Toka-Džeka	1718	600	810	908	398	1012	308
16.	Vratnik	3602	1275	1601	2001	834	2243	525
	UKUPNO:	38925	13965	17517	21408	9792	21570	7563

OPĆINSKA ADMINISTRACIJA

Kao jedinica lokalne samouprave, Općinska administracija se sastoji od Načelnika Općine (uključuje Općinske službe, organe i organizacije) i Općinsko vijeće (uključuje Radna tijela ili komisije). Vrijedi istaći par službi od interesa za projekat „Svakoј djevojčici trebaju krila“ a to su: Služba za obrazovanje, kulturu i sport i Služba za lokalni razvoj i poslove mjesnih zajednica. Također vrijedi spomenuti i par komisija: Komisija za obrazovanje, kulturu i kulturno-istorijsko naslijeđe, Komisija za pitanja mladih i Komisija za ravnopravnost spolova, ljudska prava i slobode (Službene novine KS br. 19/21, član 43, 46 i 47 Poslovnika Općinskog Vijeća Stari Grad Sarajevo).

Općinski načelnik je mr. Ibrahim Hadžibajrić a predsjedavajući Općinskog vijeća dr.sc. Mirza Batalović.

Općina Stari Grad je jedna od lokalnih zajednica koja je usvojila i počela implementirati GAP, što je ujedno i razlog zbog čega smo se odlučili da ovaj pilot projekat realizujemo na području ove općine.

BUDŽET

Budžetski kalendar zasniva se na odredbama Zakona o budžetima FBiH, a u skladu je sa Programom rada Općinskog načelnika i Općinskog vijeća Stari Grad Sarajevo.

Budžetski proces se zasniva na analizi ostvarenja prihoda u proteklom periodu, procjenama ekonomske osnove, prioritetnim ciljevima i poslovima iz nadležnosti Općine Stari Grad, planiranim projektima i programima. Aktivnosti počinju u februaru tekuće godine kada se izrađuje informacija o ekonomskoj fiskalnoj politici za tekuću godinu i procjena kretanja za naredne tri godine.

Do 15. marta, svi budžetski korisnici dostavljaju prijedloge prioriteta za izradu Dokumenta okvirnog budžeta (DOB) koji se usvaja najkasnije u šestom mjesecu.

Do 15. maja, Služba za finansije priprema DOB i dostavlja Općinskom načelniku.

Do 30. juna, Općinski načelnik usvaja DOB i informacije se objavljuju na općinskoj web stranici www.starigrad.ba.

Do 15. jula, Služba za finansije izrađuje i dostavlja uputstva budžetskim korisnicima u pogledu pripreme zahtjeva za dodjelu sredstava iz budžeta, rokova za podnošenje zahtjeva, te ograničenja u pogledu potrošnje.

Do 15. avgusta, budžetski korisnici (službe i sektori) dostavljaju zahtjeve za dodjelu budžetskih sredstava Službi za finansije. Kroz ovu službu, Udruženja i NVO mogu ispoljiti potrebe građana.

Do 15. septembra, Općinski načelnik, Služba za finansije, pomoćnici načelnika i rukovodioci službi/sektora razmatraju procjene prihoda i zahtjeva za odobravanje rashoda budžetskih korisnika, konsoliduju i utvrđuju visinu sredstava za svakog budžetskih korisnika.

U oktobru, Služba za finansije priprema Nacrt budžeta Općine Stari Grad Sarajevo i upućuje ga na usvajanje Općinskom vijeću Stari Grad Sarajevo. Nacrt budžeta obavezno sadrži: detaljan prikaz javnih prihoda i rashoda budžeta, prijedlog upotrebe budžetskog suficita, odnosno izvore za finansiranje budžetskog deficita, funkcionalnu klasifikaciju izdataka budžetskih korisnika, prihode i izdatke svakog budžetskog korisnika u skladu sa prihodima i izdacima, klasifikacije računskog plana, visinu tekuće rezerve koja ne može biti veća od 3% budžetskih prihoda bez primitka.

U ovoj fazi moguće je učesće građana putem NVO-a i grupa građana, kroz dostavljanje zahtjeva vijećnicima ili radnim tijelima Vijeća.

Općinsko vijeće utvrđuje Nacrt budžeta i upućuje ga u javnu raspravu u kojoj učestvuju: Općinsko Vijeće i njegova radna tijela, političke stranke odnosno klubovi vijećnika, nadležna radna tijela Općinskog vijeća, savjeti MZ-a, građani i udruženja građana sa područja općine Stari Grad Sarajevo. Nacrt budžeta se objavljuje u dnevnim novinama i na općinskoj web stranici www.starigrad.ba.

U decembru, nakon završene javne rasprave, primjedbe i sugestije se razmatraju i eventualno ugrađuju u tekst Prijedloga budžeta. Prijedlog budžeta dostavlja se Općinskom vijeću na usvajanje. Indirektna mogućnost učešća građana putem amandmanskog djelovanja vijećnika. Općinsko vijeće usvaja Budžet koji se potom objavljuje u Službenim novinama Kantona Sarajevo, a budžetski korisnici se obavještavaju o iznosima odobrenih sredstava.

Budžet Općine Stari Grad za 2022. godinu, donesen 30.decembra 2021. godine na sjednici Općinskog Vijeća Općine Stari Grad Sarajevo, iznosi 19.414.200,00 KM.

Rebalans budžeta, odnosno odluka o izmjenama i dopunama budžeta Općine Stari Grad Sarajevo za 2022. godinu donesen 28.aprila 2022. godine na sjednici Općinskog Vijeća Stari Grad Sarajevo, iznosi 28.708.300,00 KM.

Prema Nacrtu budžeta za 2022. godinu, Budžet Općine Stari Grad Sarajevo ostvaruje prihode kroz poreze (35%), poduzetničke aktivnosti i imovinu (33%), naknade, takse i javne usluge (26%), tekuće potpore (5%) i novčane kazne.

Rashodi Općine Stari Grad Sarajevo uključuju bruto plate i naknade (42%), kapitalni transferi i izdaci (21%), tekući transferi (16%), izdaci za materijal i usluge (16%), kamate na pozajmice (1%) i tekuća rezerva (1%).

Za izdvajanja iz oblasti obrazovanja, kulture i sporta u 2022. godini Općina Stari Grad planirana su sredstva u iznosu od 600.000,00 KM, od kojih je 330.000,00 KM za prevoz, 116.000,00 KM za stipendije i **32.000,00 KM za socijalnu inkluziju što uključuje sufinansiranje školarina, ekskurzija, užina, nabavke udžbenika, prevoz djece sa invaliditetom.**

Kroz Službu za lokalni razvoj i poslove mjesnih zajednica te podrški organizacijama civilnog društva, Općina Stari Grad također izdvaja sredstva u iznosu od 225.000,00 KM, od kojih je i **80.000,00 KM za tekući transfer udruženjima građana i nevladinom sektoru po Javnom pozivu.**

Kroz Službu za boračko-invalidsku i socijalnu zaštitu, planiran je iznos od 877.000,00 KM u kojem je osigurano 283.200,00 KM za socijalnu i jednokratnu pomoć za liječenje građana, 120.000,00 KM za humanitarne organizacije i javne kuhinje, 200.000,00 za stipendije za djecu boračke populacije, 104.000,00 KM za porodilje Stari Grad, 25.000,00 KM za vantjelesnu oplodnju i dr.

PROGRAM BESPLATNIH ŠKOLSKIH UŽINA – BESPLATNIH HIGIJENSKIH ULOŽAKA

Ako gledamo stavku „Transfer školama za užine učenika slabog imovinskog stanja“, Općina Stari Grad je izdvajala 37.944,00 KM u 2018. godini i 25.940,00 KM u 2019. godini te 3.840,00 KM u 2020. godini, i 633,00 u 2021. godini – što je značajno smanjenje izdvojenih sredstava zbog pandemije koronavirusa i uspostave online nastave. U 2022. godini, sredstva za ovu stavku planirana u iznosu od 20.000,00 KM, međutim rebalansom budžeta smanjena su na 17.500,00 KM.

Broj korisnika usluga besplatnih školskih užina, odnosno učenika slabijeg imovinskog stanja, je varirao tokom godina, međutim taj broj je uvijek iznosio između 120 do 280 osoba. Npr. 2013. godine – 232 učenika, 2014. godine – 276 učenika, 2015. godine – 156 učenika, 2016. godine – 163 učenika, 2017. godine – 158 učenika, 2018. godine – 164 učenika i 2020. godine – 128 učenika, ali u vidu poklon paketa zbog online nastave. Podaci

za 2019., 2021. i 2022. godinu nisu dostupni. Kategorizacija prema spolu učenika/korisnika besplatnih užina također nije dostupna.

Ako pretpostavimo da je polovina učenika ženskog spola od 200 korisnika besplatnih školskih užina (ova cifra ostavlja i više nego dovoljno prostora za eventualno povećanje broja korisnika od prosjeka), to znači da je potrebno obezbijediti besplatne uloške za 100 učenica u osnovnim školama općine Stari Grad, na mjesečnom nivou. Podaci iz anketnih upitnika potvrđuju da je većini dovoljan jedan paket uložaka svaki mjesec, s prosječnom maloprodajnom cijenom od 2,50 KM, dolazimo do iznosa od 250,00 KM mjesečnog izdvajanja odnosno 2.250,00 KM za 9-mjesečno izdvajanje za ovu svrhu.

Gledajući budžetsku stavku „Transfer školama za užine učenika slabog imovinskog stanja“ za 2022. godinu, iznos za 'besplatne uloške učenicama slabog imovinskog stanja' bi se savršeno uklopio u prvobitno planirani iznos od 20.000,00 KM, prije rebalansa budžeta i smanjenja iznosa.

Ako odemo korak dalje i pokušamo obezbijediti svim učenicama besplatne higijenske uloške u vidu postavljanja kutije u ženskom WC-u (75,6% odgovora iz anketnih upitnika), ta cifra ne bi bila mnogo veća. Naime, prema procjeni direktorica osnovnih škola na području općine Stari Grad, oko 450 učenica pohađa VII, VIII i IX razred. Ako je cijena jednog uložka 0,25 KM a potrebno je 2 uloška tokom boravka u školi, mjesečna izdvajanja za ovu namjenu su 0,5 KM x 450 učenica x 5 školskih dana (menstruacija) = 1.125,00 KM ili 10.125,00 KM za jednu školsku godinu.

Kao općina čija demografska slika nije pretrpila značajan pad stanovništva u prethodnim godinama, koja ima relativno balansiran ili diversificiran budžetski sistem priliva sredstava, koja unatoč trenutnom broju nezaposlenog stanovništva ima opadajući broj korisnika besplatnih užina (primjetno po izdvajanju sredstava u ove svrhe) i koja je usvojila i otpočela fazu primjene Gender Akcionog Plana, smatramo da je idealna općina za pilot projekat „Svakoj djevočici trebaju krila“ kako bi pokazali drugim općinama ali i višim nivoima vlasti da se itekako isplati analizirati i implementirati rodno-odgovorno budžetiranje tokom izrade godišnjeg Budžeta radi ravnopravnijeg i općenito kvalitetnijeg života građana.

ZAKONI, NACRTI I PLANOVI

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI (Službeni glasnik BiH, broj 32/10)

Član 1.

Ovim Zakonom uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije na osnovu spola.

Član 2.

(1) Osobe muškog i ženskog spola su **ravnopravne**.

(2) Puna ravnopravnost spolova garantira se u svim oblastima društva, uključujući ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje.

(3) Diskriminacija na osnovu spola i spolne orijentacije **zabranjena je**.

(4) Diskriminacijom se ne smatra uvođenje, donošenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojeće neravnopravnosti, promoviranja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova.

(5) Diskriminacijom po osnovu spola ne smatra se norma, kriterij ili praksa koju je moguće objektivno opravdati postizanjem zakonitog cilja, proporcionalnog poduzetim nužnim i opravdanim mjerama.

Član 3.

(1) Diskriminacija po osnovu spola je svako stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe ili grupe osoba zasnovano na spolu zbog kojeg se osobama ili grupi osoba otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava ili sloboda.

(2) U svojim oblicima **diskriminacija može biti direktna, indirektna**, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu spola.

Član 4.

(1) Direktna diskriminacija po osnovu spola postoji kada je osoba ili grupa osoba bila tretirana, tretira se ili može biti tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu ili grupu osoba u istoj ili sličnoj situaciji.

(2) Indirektna diskriminacija po osnovu spola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij ili praksa jednaka za sve je dovela, dovede ili bi mogla dovesti u nepovoljniji položaj osobu ili grupu osoba jednog spola u poređenju sa osobom ili grupom osoba drugog spola.

Član 9.

U smislu ovog Zakona smatra se:

a) spol predstavlja biološke i psihološke karakteristike po kojima se razlikuju osobe muškog i ženskog spola, a označava i gender/rod kao sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između osoba muškog i ženskog spola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse, običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi;

b) ravnopravnost spolova znači da su osoba muškog i ženskog spola jednako prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata;

c) ravnopravan tretman svih osoba muškog i ženskog spola podrazumijeva osiguranje odsustva diskriminacije po osnovu spola;

d) jednake mogućnosti svih osoba bez obzira na spol podrazumijeva odsustvo prepreka za ekonomsko, političko i društveno učešće po osnovu spola;

e) Diskriminacija u jeziku postoji kada se koristi isključivo jedan gramatički rod kao generički pojam;

f) Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova predstavljaju tijela i osobe koja uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini radi provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osiguranja provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova;

g) Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

Član 18.

(1) Svi imaju jednako pravo na zdravstvenu zaštitu, dostupnost zdravstvenim uslugama, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice, bez obzira na spol.

(2) Zdravstvene institucije preduzet će sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite.

(3) Nadležni organi vlasti preduzet će posebne mjere u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE (usvojen 2009. godine - 57. sjednica Predstavničkog doma i 33. sjednica Doma naroda)

Član 1. (Predmet Zakona)

(1) Ovim zakonom uspostavlja se **okvir za ostvarivanje istih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije.**

(2) U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, ovim zakonom utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlašćenja (u daljnjem tekstu: nadležne institucije Bosne i Hercegovine), da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promovisanje i stvaranje uslova za jednako postupanje.

Član 3. (Oblici diskriminacije)

(1) Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje po osnovama određenim u članu 2. ovog zakona, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljniji položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.

(2) Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterijum ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica.

Član 5. (Izuzeci od principa jednakog postupanja)

Zakonske mjere i radnje neće se smatrati diskriminacijskim kada se svode na nepovoljno razlikovanje ili različito postupanje ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj opravdanosti. Sljedeće mjere neće se smatrati diskriminacijskim kada se njima ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se nastoji realizovati i kada:

a) proizlaze iz **spvođenja ili donošenja privremenih posebnih mjera osmišljenih bilo da se spriječe ili nadoknade štete koje lica trpe**, a koje su određene osnovima navedenim u članu 2 ovog zakona, i to naročito za pripadnike ugroženih grupa poput lica sa invaliditetom, pripadnika nacionalnih manjina, žena, trudnica, djece, omladine, starijih lica i drugih društveno isključenih lica, civilnih žrtava rata, žrtava u krivičnim postupcima, raseljenih lica, izbjeglica i azilanata; odnosno da se omogući njihovo puno učešće u svim oblastima života

Član 7. (Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije)

(1) Centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije je **Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine**

Član 9. (Praćenje sprovođenja Zakona)

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine prati sprovođenje ovog zakona (kroz formiranje Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine)

ZAKON O POREZU NA DODATNU VRIJEDNOST BOSNE I HERCEGOVINE (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 33/2017)

Član 24. Djelatnost u javnom interesu

Sljedeće se oslobađa od plaćanja PDV-a:

1. Javne poštanske usluge, osim telekomunikacionih usluga;
2. Medicinske usluge i **usluge zdravstvene zaštite**, uključujući davanje ljudskih organa, krvi i mlijeka, koje se vrše u skladu sa zakonom kojim se reguliše oblast zdravstvene zaštite, te usluge koje pružaju stomatolozi, zubotehničari i protetičari;
3. Usluge socijalnog osiguranja, kao i s njima neposredno povezani promet dobara, pod uslovom da se vrše u skladu s propisima kojima je regulisana oblast socijalnog osiguranja;
4. Usluge obrazovanja (predškolsko, osnovno, srednje, više i visoko), kao i s njima neposredno povezani promet dobara i usluga, pod uslovom da se vrše u skladu s propisima kojima je regulisana ta oblast;
5. Usluge iz oblasti sporta i fizičkog vaspitanja, a koje pojedincima pružaju lica čija djelatnost nije usmjerena ka sticanju dobiti;
6. Usluge lica koje angažuju vjerske organizacije ili filozofska udruženja za obavljanje djelatnosti u tač. 2. - 4. ovog člana;
7. Promet dobara i usluga koje su neposredno povezane s vjerskim obredima, a koje vrše registrovane vjerske organizacije, u skladu s propisima kojima je regulisano obavljanje te djelatnosti;
8. Promet dobara i usluga koje su direktno povezane sa uslugama koje pružaju političke, sindikalne, humanitarne, dobrotvorne, invalidske i slične organizacije svojim članovima za članarinu, u skladu s propisima kojima su regulisane te djelatnosti, pod uslovom da takva oslobađanja ne dovode do poremećaja konkurencije na tržištu;
9. Usluge iz oblasti kulture, uključujući i karte za kulturne manifestacije, kao i s njima neposredno povezani promet dobara i usluga, a koje lica čija djelatnost nije usmjerena ka sticanju dobiti vrše u skladu s propisima kojima je regulisana oblast kulture;
10. **Promet dobara i usluga koji vrše lica čije su djelatnosti oslobođene prema tač. 2. i 9. ovog člana**, pod uslovom da je takav promet izvršen isključivo za njihove vlastite potrebe i pod uslovom da takva oslobađanja ne dovode do poremećaja u konkurenciji;
11. Usluge javnih radio i televizijskih servisa, osim onih koje su komercijalnog karaktera.

RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE (ROB)

Gender senzitivno ili odgovorno budžetiranje podrazumijeva poštivanje načela ravnopravnosti spolova tokom pripreme budžeta, te raspodjele i dodjele finansijskih resursa. Budžet treba da reflektira prioritete i opredjeljenost vlade, što uključuje i opredjeljenost na polju ravnopravnosti spolova.

Usljed bioloških razlika, nejednakosti društvenog položaja i stereotipnih društvenih uloga, potrebe pojedinaca u društvenoj zajednici su različite, te oni imaju i različitu korist od raspodjele javnih resursa, budžeta.

ROB predstavlja metod za uvođenje rodne perspektive u neutralne budžete, čime se ostvaruje pravičniji pristup izboru i realizaciji javnih politika te pravičnija raspodjela javnih sredstava a na osnovu potreba i prioriteta koji su kočnica ili prepreka za potpuno osiguranje ravnopravnosti spolova u svim društvenim aspektima.

Rodno budžetiranje uključuje dva osnovna koraka: **rodnu analizu budžeta** i njeno **provođenje kroz preraspodjelu budžeta**.

Primjer: Higijenska sredstva, vitamini i prevencija, lijekovi za menopauzu, IVF, istraživanje ženskih/muških oboljenja, prijave za grantove i javne pozive (muški član domaćinstva upisan kao vlasnik), izdaci za sport (više dječaka ima korist nego djevojčica).

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i entitetski gender centri su pokrenuli niz aktivnosti na uvođenju gender komponente u sve procese budžetiranja.

GENDER AKCIONI PLAN OPĆINE STARI GRAD SARAJEVO ZA PERIOD OD 2021. DO 2027. GODINE

Gender akcioni plan (GAP) Općine Stari Grad Sarajevo je strateško-planski dokument Općine koji svojom implementacijom treba da potiče budući rast i razvoj zajednice, te unaprijedi ravnopravnost spolova u zajednici. Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u razvojne politike, strategije, projekte i programe je od posebnog značaja na lokalnom nivou, jer je lokalni nivo vlasti najneposredniji i najbliži građanima/kama.

Gender akcioni plan Općine Stari Grad Sarajevo se odnosi na period od 2021. do 2027. godine i usklađen je sa odgovarajućim strateškim dokumentima i politikama koje se odnose na tematiku rodne ravnopravnosti i lokalnog razvoja i to sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH, Gender akcionim planom BiH (2018.-2022.), kao i sa drugim strategijama na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou.

Pored toga, Grad Sarajevo je jedan od potpisnika Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou koja predviđa da će njene potpisnice u skladu sa svojim nadležnostima „priznati, poštovati i primjenjivati relevantna prava i principe ravnopravnosti između žena i muškaraca i boriti se protiv nepovoljnog položaja i diskriminacije na osnovu spola“ (Član 8.).

Analiza stanja ravnopravnosti spolova (u Općini Stari Grad Sarajevo) je sagledana iz ugla ravnopravnosti spolova što omogućava utvrđivanje oblasti u kojima eventualno postoje diskriminacije ili nejednakosti u pristupu pravima, koristima i resursima između žena i muškaraca, djevojčica i dječaka po pojedinim oblastima. Pored toga ovaj pristup omogućuje da se istraže uzroci takvog stanja kao i da ukaže na to kako se oni mogu promijeniti jer daje osnovu na kojoj će se temeljiti akcioni plan.

Budžet Općine Stari Grad Sarajevo za 2021. godinu iznosi 24.527.060,00 KM. Razvojni budžet omogućava da se kroz uvođenje rodno odgovornog planiranja i programiranja osigura da se dostupnim sredstvima utiče na sve razvojne ciljeve tako i na (ne)ravnopravnost spolova.

U odnosu na trenutno stanje (ne)ravnopravnosti spolova usvojeni su programi koji se mogu označiti kao programi koji teže ravnopravnosti spolova. To su prije svega programi socijalne potpore i to:

- Grant porodiljama – za 2021. godinu iznosi 104.000,00 KM (što je za 6.350,00 KM više u odnosu na 2020. godinu)
- Grant za vantjelesnu oplodnju – za 2021. godinu iznosi 25.000,00 KM (Nova stavka u budžetu za 2021. godinu)

Ovi programi ukazuju na činjenicu da je procesu izrade budžeta prethodila određena analiza potreba u ovom slučaju osoba ženskog spola. Međutim, rodno odgovorno budžetiranje ne podrazumijeva različite budžetske

linije za žene ili muškarce već osiguravane da žene i muškarci imaju jednake koristi od budžeta te da njihove različite potrebe budu zadovoljene.

Analiza koja je urađena za potrebe izrade ovog akcionog plana je pokazala da su većina korisnika podrške koju pruža Općina kroz grantove u oblasti socijalne pomoći osobe ženskog spola. Ovakvo stanje odgovara podacima koji govore da su žene više nezaposlene i očito su češće u stanju siromaštva.

Obrazovanje – **trenutno je broj dječaka i djevojčica koji su upisani u osnovno obrazovanje skoro identičan.** Općenito gledano u BiH postoji rodni paritet u osnovnom obrazovanju što potvrđuju i ovi podaci. Iako ne postoje podaci za Općinu Stari Grad Sarajevo, Romkinje u BiH imaju značajno lošije obrazovne rezultate u odnosu na dječake romske nacionalnosti jer skoro 80% Romkinja ne završi čak ni osnovnu školu dok većina dječaka završi školu.

U Budžetu Općine Stari Grad Sarajevo planirana su sredstva za stipendiranje učenika/ca i studenata/tica boračke populacije, nadarenih učenika/ca i studenata/tica, kao i za stipendiranje učenika/ca za zanimanja starih zanata...**Za školsku 2020/2021. godinu dodijeljeno je 300.120,00 KM stipendija od čega je značajno više djevojčica nego dječaka.**

Tržište rada - Od dostupnih podataka za Općinu, može se zaključiti da osobe ženskog spola čine većinu nastavnog osoblja u osnovnim i srednjim školama, što pokazuje tendenciju profiliranja žena za ovu vrstu zanimanja u većoj mjeri nego muškaraca. Slično se može zaključiti ako se pogledaju podaci i o zaposlenosti u strukturi općinskih službi. **U Općini Stari Grad Sarajevo je zaposleno 235 osoba, od čega je 58% osoba ženskog spola. Od 17 radnih mjesta voditelja službi, sektora, interne revizije i pravobranilaštva u Općini 76% je osoba ženskog spola.**

Javni život – Bosna i Hercegovina je 998. godine uvela kvotu za manje zastupljeni spol kao mjeru za osiguravanje jednakog učešća žena i muškaraca u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti. Ova kvota je definirana članom 4.19 Izbornog zakona koji se odnosi na minimalnu zastupljenost ova spola na listama kandidata od 40% sa utvrđenim rasporedom na listi za manje zastupljeni spol.

Žene su manje zastupljeni spol na mjestima odlučivanja u politici, a posebno u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti. U zakonodavnim tijelima lokalnih samouprava u BiH prosječna zastupljenost žena je ispod 18%. **U tom smislu stanje nakon Lokalnih izbora 2020. godine u Općinskom vijeću Stari Grad Sarajevo je ispod prosjeka za BiH (16%).** Žene su i dalje manje zastupljeni spol (zastupljene manje od 40%).

Dok je mogućnost uticaja općinskih organa na rezultate izbora ograničena, uticaj na sastav općinskih komisija je veći. **Trenutno učešće osoba muškog i ženskog spola u ovim komisijama iznosi 67% osoba muškog spola i 33% osoba ženskog spola.** I dalje postoje komisije u kojima su žene ili muškarci podzastupljeni, a u prosjeku nije ispunjen minimalni prag zastupljenosti od 40%.

U odnosu na te analize struktura Gender akcionog plana Općine Stari Grad Sarajevo za period 2021. – 2027. godina odražava trenutno stanje ravnopravnosti spolova i institucionalizacije ravnopravnosti spolova i sadrži tri srednjeročna cilja te u okviru svakog cilja rezultate koji se trebaju postići i to:

- Srednjeročni cilj 1: Općinsko vijeće i općinske službe djeluju za ravnopravnost spolova
- Srednjeročni cilj 2: Unaprijeđeno je stanje ravnopravnosti spolova na području općine Stari Grad Sarajevo
- Srednjeročni cilj 3: Općina prati stanje i saraduje sa drugim akterima na unapređenju stanja ravnopravnosti spolova

Osnovni mehanizam praćenja provedbe Gender akcionog plana Općine Stari Grad Sarajevo jeste nadzor koji provodi Komisija za ravnopravnost spolova, ljudska prava i slobode. Komisija će jednom godišnje informisati

Općinsko vijeće Stari Grad Sarajevo i sve ključne aktore uključene u implementaciju aktivnosti o ostvarenim rezultatima i prijedlogom zaključaka i prioritetima za narednu godinu. Izvještaj se javno objavljuje.

O PROJEKTU „SVAKOJ DJEVOJČICI TREBAJU KRILA“

Projekat „Svakoј djevojčici trebaju krila“, kao dio GBWN programa, je projekat koji skreće pažnju na menstrualno siromaštvo građanstva i stigmatu koju riječ ali i pojava menstruacije nosi u društvu. Aktivnosti projekta se fokusiraju na podizanje svijesti i edukaciji učenica osnovnoškolskog uzrasta o menstrualnom ciklusu i higijeni, problemima diskriminacije i predrasuda, značaju podrške i empatije među vršnjacima kao i važnosti aktivizma mladih kako bi osigurali zajednicu u kojoj se uvažavaju jednaka prava za sve građane i građanke. Pored edukacije, fokus se također stavlja na identifikiranje indirektnе diskriminacije prema djevojčicama i djevojkama u društvu, prepoznavanje građanskih prava zagarantovanih državnim zakonima, potrebe za implementiranjem rodno odgovornog budžetiranja tokom izrade i raspodjele finansijskih sredstava u lokalne zajednice te mogući koraci koji građani i građanke mogu poduzeti kako bi omogućili pozitivne promjene u našem društvu, kao što su uvođenje diferencijalne stope PDV-a gdje bi se higijenski artikli oslobodili poreza, lobiranje da se higijenski proizvodi uvrste kao redovna Budžetska stavka u godišnjem proračunu kako bi omogućili besplatne uloške i higijenske potrepštine dostupne u svim osnovnim i srednjim školama te izmjene nastavnog plana i programa gdje bi se tema o menstrualnom ciklusu i higijeni provodila u nižim razredima osnovnih škola.

Opravdanost ovog projekta leži u tome što postoji mnogo djevojčica koje nespremno dočekuju adolescenciju i pubertet, te nisu spremne na fizičke i psihičke promjene koje ih čekaju u ovom periodu odrastanja. Djevojčice nemaju dovoljno informacija o menstrualnom ciklusu i higijeni, te češće imaju izostanaka i ranih odlazaka iz škole zbog problema s mjesečnicom. Također, postoji znatan broj djevojčica i djevojčica iz socijalno ugroženih porodica, koje nemaju dovoljno finansijskih sredstava za kupovinu higijenskih potrepština svakog mjeseca. Kao rezultat, djevojčice za razliku od dječaka imaju češće izostanke iz škole, umanjen angažman u vannastavnim, sportskim i društvenim aktivnostima te općenito manjak samopouzdanja i liderskih vještina u ovom razvojnom periodu, što uveliko utječe na njihovo samopoštovanje, ambicije i napredak u budućnosti.

Projekat „Svakoј djevojčici trebaju krila“ je prvenstveno namijenjen za učenice VII, VIII i IX razreda osnovnih škola na području općine Stari Grad Sarajevo, fokusirajući se na integrativna predavanja koja obuhvataju zdravstvene, psihološke, pravne i druge aspekte života mladih, prilagođena osnovnoškolskom uzrastu. Druge aktivnosti su namijenjene za širu populaciju i uključuju podizanje svijesti društva o važnosti reproduktivnog zdravlja i intimne higijene, razbijanje koncepta tabu tema i stigmatizacije/diskriminacije vezane za menstrualni ciklus i fiziološke/psihološke promjene koje su dio prirodnih procesa kod žena i ne bi trebale biti dio podrugljivih ili omalovažavajućih diskursa. I treći, veoma važan dio ovog projekta, je lobiranje i zagovaranje na lokalnom nivou vlasti da se higijenski ulošci uvrste u redovan Budžet Općine Stari Grad kako bi bili distribuirani učenicama osnovnih škola iz slabijeg imovinskog stanja, ali i dostupni svim ostalim učenicama koje se zateknu u potrebi tokom boravka u školi.

Ravnopravnost u društvu i jednaka prava za sve u široj zajednici su dugoročni ciljevi ovog projekta. Kratkoročni ciljevi uključuju edukaciju djevojčica, aktivizam mladih, lobiranje vlasti i učešće u pozitivnim promjenama našeg društva u budućnosti.

PREDAVANJA I PREZENTACIJE

Prvi dio projekat je uspješno realizovan kroz predavanja i prezentacije održane učenicama VII, VIII i IX razreda u svim osnovnim školama na području općine Stari Grad. Predavanju je prisustvovala 221 učenica dok je

validnih anketnih upitnika ispunilo 212 učesnica. Informativni leci i promotivni 'bookmarkeri' su distribuirani tokom predavanja a kopije prezentacije kao i promotivni poster i su dostavljeni pedagozima/psiholozima svih škola kako bi mogli koristiti informacije i materijale u daljem radu i obrazovanju na ovu temu. Od 221 učesnice, 61 ili 28% je pohađalo IX razred, 89 ili 37% je pohađalo VIII razred, 66 ili 30% je pohađalo VII razred, i 5 učesnica ili 6% je bilo iz drugih razreda ili drugih profila.

Anketni upitnici su sadržavali 20 pitanja o generalnoj informisanosti i osjećajima učesnica o temama koje su prezentovane na predavanjima kao i o njihovom mišljenju po pitanju ciljeva ovog projekta. Analiziranjem odgovora učesnica, uspjeli smo dobiti relativno dobar uvid u stanje naše omladine po pitanju menstrualnog siromaštva ali i o temama koje se tiču diskriminacije i predrasuda. Anketni upitnik se sastojao od tri dijela, a rezultati su sljedeći:

Prvi dio – diskriminacija:

Pitanje 1: Da li znaš šta znači riječ 'diskriminacija'? - 83,5% učesnica je odgovorilo DA.

Pitanje 2: Da li si lično iskusila diskriminaciju? - 48,1% učenica je odgovorilo DA. Od učenica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje, 68% je osjetilo diskriminaciju u školi; 26,5% u naselju i društvu; 25,5% u vannastavnim aktivnostima; 22,5% u porodici i 3,9% u drugim situacijama (online, igralište, i dr.)

Pitanje 3: Kome bi se prvo obratila, ukoliko si žrtva diskriminacije? – 72,6% učenica je odgovorilo 'roditelju'; 11,3% je odgovorilo 'nikome'; 3,3% 'razredniku ili pedagogu'; i 12,7% je odgovorilo 'drugo' (prijatelju, mami, sestri, i dr.)

Drugi dio – stigma i predrasude:

Pitanje 1: Da li znaš šta znači riječ 'stigma ili predrasuda'? – 72,6% učesnica je odgovorilo DA.

Pitanje 2: Da li ti lično imaš predrasude prema drugim osobama ili grupi? – 23,6% je odgovorilo DA. Od učenica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje, 10,4% ima predrasude prema osobama čije tijelo i odjeća nisu čiste; 5,2% prema osobama koje nemaju školski i/ili sportski uspjeh; 8% 'drugo' (ponašanje, osobine, način razgovaranja, i dr.)

Pitanje 3: Kako se ponašaš prema takvim osobama ili grupi? – 24,1% učesnica je odgovorilo 'upoznajem ih bolje'; 23,6% 'pomažem ih'; 23,6% 'ništa ne radim'; 17,4% 'izbjegavam ih'; 4,7% učesnica je imalo druge odgovore ('ogovaram ih', 'pratim ih', 'ignorišem ih, fina sam prema njima, i dr.)

Treći dio – menstruacija i menstrualna higijena:

Pitanje 1: Da li te je stid pričati o ženskom zdravlju i higijeni? – 25,5% učesnica je odgovorilo NE

Pitanje 2: Da li si učila i gdje o ženskom zdravlju? – 51,9% učesnica je odgovorilo NE. Od učenica koje su imale potvrdan odgovor na ovo pitanje, 73,1% je dobijalo informacije o ženskom zdravlju u porodici; 30,2% u školi; 23,6% od prijatelja; 25,5% preko interneta; 10,4% u zdravstvenoj ustanovi. Napomena: na ovo pitanje je bilo moguće zaokružiti više odgovora, te je većina učesnica zaokružila da dobija informacije o ženskom zdravlju iz više izvora.

Pitanje 3: Na koji način bi se razgovor o ženskom zdravlju trebao odvijati? – 62,7% učenica je odgovorilo 'bez stida, da se priča o ovoj vrsti zdravlja kao i o svakoj drugoj temi; 19,3% je odgovorilo 'da ostane iza zatvorenih vrata i u krugu porodice; 16% 'da se odvija u obrazovnim ustanovama, samo za djevojčice'; 14,2% 'da se odvija u obrazovnim ustanovama za sve đake, dječake i djevojčice; 3,8% misli da se treba 'odvijati samo u zdravstvenim ustanovama'. Napomena: neke djevojčice su zaokružile više od jednog odgovora na ovo pitanje.

Pitanje 4: Da li si već imala menstruaciju? – 91,5% je odgovorilo DA

Pitanje 5: Kada si dobila menstruaciju? – 43,9% je dobilo prije 7. razreda; 35,4% u 7. razredu; 10,8% u 8. razredu; 1,4% u 9. razredu

Pitanje 6: Koliko uložaka potrošiš tokom jednog ciklusa? – 41,8% je odgovorilo 10 uložaka ili jedan paket; 45,4% je odgovorilo više od 10 uložaka; 14,9% manje od 10 uložaka. Napomena: neke učenice su imale više od jednog odgovora na ovo pitanje – 'nekad je jedan paket dovoljan, a nekad mi treba više'.

Pitanje 7: Da li si imala neugodno iskustvo tokom menstruacije? – 50% učenica je odgovorilo NE. Od učenica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje, 42,8% je odgovorilo 'da, prošlo mi je na odjeću'; 10,3% 'da, nedolazak u školu ili raniji odlazak iz škole'; 10,8% 'da, neučestvovanje u nekoj od školskih aktivnosti'; 1,5% 'da, zadirkivanje od strane vršnjaka'.

Pitanje 8: Da li te menstruacija sputava? – 34% učenica je odgovorilo NE. Od učenica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje, 49% je odgovorilo 'da, više sam nervozna i osjetljiva'; 28,4% 'da, teže obavljam aktivnosti i obaveze'; 16,5% 'da, imam teškoće s učenjem ili koncentracijom'; 13,9% 'da, osjećam se nesigurno'; 1,5% 'drugo' (bol u stomaku, osjećam se depresivno, i dr.). Napomena: na ovo pitanje je bilo moguće zaokružiti više odgovora).

Pitanje 9: S kim pričaš o menstruaciji i ženskom zdravlju? – 64,6% učesnica je odgovorilo 'sa ženskim osobama u porodici'; 50,5% 'sa prijateljicama'; 27,8% 'sa članovima porodice'; 8,5% 'ni s kim'; 7,5% 'sa zdravstvenim radnicima'; 1,9% 'sa školskim osobljem'. Napomena: na ovo pitanje je bilo moguće zaokružiti više odgovora.

Pitanje 10: Od koga najviše/najčešće dobijaš savjete o ženskim higijenskim proizvodima? – 78,3% učenica je odgovorilo 'porodica'; 26,4% 'internet'; 25,9% 'prijatelji'; 4,7% 'zdravstveni radnici'; 1,9% 'školsko osoblje'; 4,7% 'drugo' (od nikoga). Napomena: neke učenice su imale više od jednog odgovora na ovo pitanje.

Pitanje 11: Da li ti se sviđa ideja o besplatnim higijenskim proizvodima dostupnim u školi? – 94,8% učenica je odgovorilo DA. Od učenica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje, 75,6% je odgovorilo da bi distribuciju higijenskih proizvoda željele imati u kutiji dostupnoj u ženskom WC-u; 21,9% bi distribuciju povjerile razrednici; 19,4% bi distribuciju povjerile pedagogici.

Pitanje 12: Koje artikle bi voljela imati dostupne u školi? – 88,4% učenica je odgovorilo 'uloške'; 69,1% 'vlažne maramice'; 53,1% 'dezodorans'; 5,3% 'drugo' (sapun, miris, toalet papir, suhe maramice, dezinfekcione maramice, i dr.). Napomena: na ovo pitanje je bilo moguće zaokružiti više odgovora.

ANALIZA REZULTATA ANKETNIH UPITNIKA

Informacije koje smo dobili analizom odgovora na anketni upitnik ispunjen od strane učenica VII, VIII i IX razreda daju nam uvid u stanje našeg društva po pitanju obrazovanja i informisanosti djevojčica kao i njihovog statusa u zajednici. Ovi rezultati će nam dalje pomoći u podizanju svijesti građana i građanki o menstrualnom siromaštvu, ali i za potrebe zagovaranja i lobiranja u Općinskom vijeću Općine Stari Grad da se stavka higijenskih uložaka uvrsti u redovan budžet kako bi bili besplatni i dostupni u osnovnim školama na području ove općine.

Rezultati upitnika pokazuju da je **skoro pola učesnica lično iskusilo diskriminaciju na osnovu spola, od kojih više od 2/3 je osjetilo ovaj vid diskriminacije u školi**, što je zabrinjavajući podatak pogotovo znajući činjenicu da je većina uposlenih u obrazovnom sektoru osobe ženskog spola. Dalje, čak i uz takav osjećaj diskriminacije, 66% učesnica smatra da ne gaji predrasude prema drugim osobama ili grupi. Oni koji priznaju vlastite predrasude imaju te predrasude prema osobama koje ne vode ili nisu u mogućnosti voditi računa o čistoći tijela i odjeće (10,4%); međutim njihova reakcija je pomoći im (23,6%) i/ili upoznati ih bolje (24,1%), što pokazuje širinu i otvorenost naše omladine prema drugima i drugačijima. Ovo pokazuje da naše društvo i dalje gaji i indirektno promovira razlike između dječaka i djevojčica, odnosno muškaraca i žena, zbog patrijarhalno

organizovanog društvenog sistema, čak i u obrazovnim ustanovama. Iako je direktni utjecaj diskriminacije mnogo slabiji nego prethodnih decenija, indirektni utjecaj i dalje uzrokuje osjećaj nejednakost i manje vrijednosti djevojčica/žena u zajednici. Međutim, učenice u svojim odgovorima pokazuju da iako žive u diskriminatornom okruženju, one su odlučne da ne nastavljaju promovisanje ovakvih društvenih normi. Nova generacija mladih djevojaka ipak pokazuje napredak društva u vidu osnaživanja i ohrabivanja djevojčica u borbi za jednaka prava i tretman od strane odraslih.

Odgovori na pitanja vezana za zdravstveni dio predavanja pokazuju veliki utjecaj i oslanjanje na porodicu, pogotovo ženske članove porodice (64,6-78,3%) kada je u pitanju informisanje i savjetovanje djevojčica po pitanju menstruacije, menstrualne higijene i drugih promjena tokom adolescencije i puberteta. Prijatelji/ce (25,9-50,5%) i internet (26,4%) zauzimaju značajno mjesto dok zdravstveni radnici (4,7-7,5%) i školsko osoblje (0,5-1,9%) gube na utjecaju kod omladine. Gubitak utjecaja na djevojčice, s aspekta obrazovanja o ženskom zdravlju, moguće je pripisati trenutnom nastavnom planu i programu koji se tek u IX razredu bavi pitanjima reproduktivnog zdravlja iako je 90,1% učenica već dobilo menstruaciju a time i relevantne informacije od porodice šta mogu očekivati i kako se nositi sa fizičkim i psihičkim promjenama. Štaviše, 43,9% učenica je dobilo menstruaciju prije VII razreda, što nas vodi na zaključak da se nastavni plan i program treba korigovati i uvrstiti ovu temu već u VI razredu. Ukoliko društvo smatra da je razgovor o menstrualnim ciklusima i menstrualnoj higijeni tabu tema o kojoj se ne treba javno pričati, posebno djevojčicama od 12 ili 13 godina, dovoljno je pokazati da **62,7% učenica smatra da se razgovor o ženskom zdravlju treba odvijati kao i o svakoj drugoj temi, bez stida.** Ovaj podatak pokazuje da iako društvo nije spremno na promjene i otvorene razgovore, omladina sigurno jeste.

Imajući u vidu da učestali izostanci i neučestvovanje u školskim i vannastavnim aktivnostima negativno utječu na razvoj djece, što se odražava na njihovo samopouzdanje, samopoštovanje, sposobnosti i vještine, anketa je pokazala da **više od 10% djevojčica ne učestvuje u školskim aktivnostima, ne dolazi ili ranije odlazi iz škole zbog menstruacije.** Ovaj podatak ide u prilog indirektnoj diskriminaciji djevojčica u školama i nejednakosti u pristupu obrazovanju za sve đake, jer ovi izostanci pogađaju isključivo učenice. Ako tome dodamo i da 66% učenica osjeća da ih menstruacija sputava u vidu poteškoća s učenjem i koncentracijom, obavljanju aktivnosti i obaveza, povećane nervoze i osjetljivosti te nesigurnosti, vidljivo je da je iskustvo između djevojčica i dječaka u osnovnim školama znatno drugačije. Ovo je period kada se postavljaju temelji obrazovanja i razvoja vještina kao što su kritičko razmišljanje, analitika, liderstvo i timski rad. Ukoliko podrška, razumijevanje i ohrabivanje djevojčica u ovom periodu izostane, posljedice će se itekako osjetiti kasnije u životu.

Na pitanje da li podržavaju ideju o besplatnim higijenskim proizvodima dostupnim u školi, čak 94,8% učenica je potvrdno odgovorilo. Većina (75,6%) smatra da je postavljanje kutije za higijenske proizvode u ženskom WC-u bolja opcija nego ta ista kutija u učionicama ili kancelariji psihologa/pedagoga. Pretpostavljamo da je ovaj izbor odraz prisutnog stida, jer iako većina kaže da bi voljela da se o ovoj temi može pričati kao i o svakoj drugoj, realnost je ipak malo drugačija a diskretnost u trenutnom društvu ipak poželjnija. 88,4% učenica bi voljele da kutija sadrži uloške, ali većina je također i za uvrštavanje vlažnih maramica, dezodoransa i drugih artikala u ove higijenske kutije.

U razgovoru sa učenicama, nismo naišli na pasivnost ili pretjeranu stidljivost kada smo obrađivali teme predavanja; štaviše, njihova zainteresiranost je bila osvježavajuća i ohrabrujuća jer su i same priznale da mnogo informacija koje su dobile nisu prethodno znale. U doba socijalnih mreža i virtualnih aktivnosti, društvo treba raditi na promociji aktivnosti za omladinu kako bi se više angažovala u zajednici. To se može realizovati kroz promociju volonterizma, besplatnih sportskih, kulturnih i društvenih dešavanja, neformalne edukacije koja će zahtjevati razvoj organizacionih, analitičkih, kritičkih, leaderskih i komunikacijskih vještina jer jedino tako možemo povesti omladinu da aktivnije učestvuju i traže pozitivne promjene u svojoj lokalnoj zajednici i šire. Međutim, ako je tačna činjenica da preko 10% djevojčica ponekad izostaje iz škole ili ne učestvuje u školskim aktivnostima zbog problema i poteškoća izazvanih menstruacijom, očigledno je da je potrebna dodatna

podrška djevojčicama ovog uzrasta kako bi jednako napredovale i usvajale željene vještine kao i dječaci istog uzrasta. Ovo se može postići dodatnom edukacijom u smjeru smanjivanja predrasuda i razbijanja tabu tema, psihološkom podrškom, empatijom i razumijevanjem unutar školskih učionica i tokom školskih aktivnosti, te promovisanju zajednice koja će se boriti za društvo koje omogućava jednaka prava za sve. Odrasli trebaju i moraju obratiti pažnju na djecu, pogotovo djevojčice, tokom ovog prelaznog perioda kako bi im dali vjetar u leđa a ne težinu svijeta na ramenima. Jer bez ohrabivanja i osnaživanja žena u društvu, cijela zajednica gubi veliki potencijal za razvoj i napredak.

ULIČNA KAMPANJA – OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA MENSTRUALNE HIGIJENE

Međunarodni dan menstrualne higijene se obilježava 28. maja, te je projekat „Svakoj djevojčici trebaju krila“ iskoristio priliku i održao niz aktivnosti kako bi podigli svijest građana i građanki o menstrualnom siromaštvu u našem društvu. U subotu, 28.05.2022. godine, projektno osoblje je od 09,00 do 12,00 sati dijelilo informativne letke i promotivne bookmarkere te razgovaralo sa građanima i građankama o značaju formalne edukacije o reproduktivnom zdravlju i menstrualnoj higijeni u osnovnim školama te važnosti implementiranja rodno odgovornog bužeta na lokalnim i kantonalnim nivoima vlasti. Na temu obezbjeđivanja besplatnih uložaka i drugih higijenskih artikala u svim školama, velika većina naših građanki ali i građana je podržalo ideju.

Na upit da li smatraju da se ova stavka treba staviti u redovni budžet, niko od učesnika nije bio protiv. Štaviše, kada su prezentovani sa podacima iz anketnih upitnika distribuiranim tokom predavanja u osnovnim školama, učesnici su bili iznenađeni pojedinim informacijama/odgovorima ali i propustima koji se dešavaju u obrazovnom sistemu a koji su lako rješivi i to bez većih ulaganja finansijskih resursa. Na primjer:

48,1% je lično iskusilo diskriminaciju

83,7% nije učilo o ženskom zdravlju prije IX razreda

90,1% je dobilo menstruaciju prije IX razreda (43,9% prije VII razreda)

62,7% smatra da se razgovor o ženskom zdravlju treba odvijati isto kao i o svakoj drugoj temi, bez stida

10,8% nije učestvovalo u nekoj od školskih aktivnosti zbog menstruacije

10,3% nije dolazilo u školu ili je ranije odlazilo iz škole zbog menstruacije

66% učesnica je prijavilo da ih menstruacija sputava

- 16,5% ima teškoće s učenjem ili koncentracijom
- 28,4% teže obavlja aktivnosti i obaveze
- 49% osjete povećanu nervozu i osjetljivost
- 13,9% se osjeća nesigurno

50,5% priča o menstruaciji i ženskom zdravlju s prijateljima

- 25,9% dobija savjete o ženskim higijenskim proizvodima od prijatelja

64,6% priča o menstruaciji i ženskom zdravlju sa ženskim članovima porodice

- 78,3% dobija savjete o ženskim higijenskim proizvodima od ženskih članova porodice

94,8% (97,6%) se sviđa ideja o besplatnim higijenskim proizvodima dostupnim u školama

75,6% preferira postavljanje kutije sa higijenskim proizvodima u ženskim WC-ima

Projektno osoblje je kontaktiralo preko 150 građana i građanki te distribuiralo oko 130 informativnih i promotivnih materijala (leci, bookmarkeri).

LOBIRANJE I ZAGOVARANJE LOKALNIH VLASTI

Kako bi dobili podršku za ovaj projekat, projektno osoblje je kontinuirano bilo u korespondenciji sa raznim ljudima iz općinske administracije, kantonalnog ministarstva ali i osnovnih škola. Kroz dopise, telefonske razgovore i sastanke, ostvarili smo dobru saradnju sa direktoricama i pedagogicama svih 7 osnovnih škola na području općine Stari Grad (dopisi br. 18 do 24/D-2022 i email korespondencija). Redovan kontakt je ostvaren sa Općinom Stari Grad, posebno sa Sužbom za obrazovanje, kulturu i sport, ali i kabinetom načelnika (dopis br. 4/D-2022 i telefonska komunikacija). Dodatno tome, ministrica Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo je detaljno informisana o projektu i pružila pismenu saglasnost za održavanje predavanja i anketiranja učesnica (dopisi br. 3/D-2022 i br.12/D-2022). Dodatne informacije su zatražene od Centra za socijalni rad Stari Grad (dopis br. 5/D-2022) i Premijera Kantona Sarajevo (email korespondencija). Uspostavljen je kontakt sa dvije vijećnice Općinskog vijeća Općine Stari Grad koje će pomoći u prezentovanju projekta i inicijative za uvrštavanje higijenskih uložaka u redovnu budžetsku stavku Općinskog Budžeta za narednu godinu, kao i zalaganju za primjenu rodno odgovornog budžetiranja tokom izrade godišnjeg budžeta.

Međutim, na samom startu projekta „Svakoj djevojčici trebaju krila“, ideja je bez saglasnosti preuzeta od strane vijećnice Općinskog vijeća Stari Grad i inicijativa da se odvoje budžetska sredstva za higijenske uloške u školama u ovoj općini je upućena na razmatranje u februaru 2022. godine.

Potom je u martu 2022. godine, u okviru kampanje za 8.mart – internacionalni dan žena, vlada Kantona Sarajevo obavijestila javnost o odluci da će obezbijediti higijenske ormariće sa besplatnim ulošcima u svim srednjim školama na području Kantona Sarajevo za školsku 2022/2023 godinu. Nakon njihove objave i obećanja, Općina Stari Grad je povukla svoju inicijativu jer je kanton preuzeo obaveze da osigura sredstva za tu namjenu.

Pošto je naše rano lobiranje, direktno ili indirektno, utjecalo na dotadašnje odluke vlasti (lokalne i kantonalne), Udruženje Naš Koncept je vratilo fokus sa kantonalnog na općinski nivo projektom „Svakoj djevojčici trebaju krila“ i zagovaranjem da se obezbijede besplatni higijenski ulošci i drugi artikli u osnovnim školama sa područja općine Stari Grad.

U međuvremenu, nastavljen je pritisak na kantonalne vlasti da prošire inicijativu i obuhvate i osnovne škole u svoj budžetski proračun za ovu namjenu, te iako smo dobili odgovor da planiraju proširiti inicijativu, nismo dobili konkretan odgovor u vezi vremenskog okvira za našu molbu/zahtjev.

Možemo odgovorno tvrditi da su aktivnosti projekta „Svakoj djevojčici trebaju krila“ pružili potrebne, adekvatne i kvalitetne informacije svim učesnicama i učesnicima o menstrualnom zdravlju i higijeni te problemu menstrualnog siromaštva našeg društva. Također, otvorenim razgovorom i prisustvom tokom ulične kampanje, potaknuli smo građanstvo na razmišljanje o značaju ovog projekta te mogućih rješenja koja bi omogućila da se projektni ciljevi ostvare za dobrobit svih učenica pubertetskog uzrasta.

MEDIJSKA PRISUTNOST I INFORMISANJE ŠIRE JAVNOSTI

Obilježavanje Dana menstrualne higijene je bio popraćen od strane kantonalne televizije TVSA kao prilog u dnevnom programu na dan 28.05.2022. godine, dok je cjelokupni projekat „Svakoj djevojčici trebaju krila“ promovisan u jutarnjem programu TVSA „Sarajevsko jutro“, na dan 30.05.2022. godine, u kojem je predsjednica Udruženja bila gošća i gdje se javnost detaljnije informisala o aktivnostima i značaju ovog projekta.

Putem društvenih mreža (Facebook, Instagram, Youtube) projekat se promovisao više puta na više profila – Udruženje Naš koncept, CPCD, TVSA, te je uspostavio indirektan kontakt i pružio informacije koje je pregledalo 5628 osoba.

Rezultati direktnog učešća i indirektnog utjecaja projekta “Svakoj djevojčici trebaju krila” su sljedeći:

Predavanja – 221 učenice, 7 direktorica, 7 pedagogica = 235 osoba

Ulična kampanja – 150

Social media: Facebook – 429 Naš Koncept, 4119 CPCD = 4548

Social media: Instagram – 394 CPCD

Youtube „Dnevnik“ TVSA program – 686 (<https://www.youtube.com/watch?v=-GRPHeKUni4>)

TVSA program „Sarajevsko jutro“ – nema informacija o gledanosti jutarnjeg programa

Total: 6013 osoba

SUGESTIJE ZA DALJE DJELOVANJE

Projekat „Svakoj djevojčici trebaju krila“ je identificirao nekoliko problematičnih područja:

1. Postojeći nastavni plan i program u osnovnoškolskom obrazovanju adekvatno ne pruža informacije o menstrualnom zdravlju, te ako se i nešto slično pokrije tokom predavanja to se desi tek u 9. razredu (83,7% učesnica nije učilo o ženskom zdravlju prije IX razreda, dok je 90,1% dobilo menstruaciju prije IX razreda)

Preporuka: Uvrstiti temu menstrualnog zdravlja u sklopu razredne nastave za V i VI razrede ili korigovati nastavni plan i program da se ova tema obradi na predmetnoj nastavi u nižim razredima

2. Pošto je 43,9% učesnica zabilježilo da su dobile menstruaciju prije VII razreda, mnoge informacije vezane za higijenske artikle su im već bile poznate od strane porodice ili prijatelja. Međutim, ostale informacije prezentovane na predavanju su im bile nove i interesantne jer se prvi put susreću s njima.

Preporuka: Angažovati stručne osobe (zdravstvene radnike, socijalne radnike, psihologe) ili OCD-a da stručno obrade temu menstruacije i menstrualne higijene, već u V ili VI razredu kako bi učenice imale ispravne/zvanične podatke i fakte o tome šta mogu očekivati kada uđu u pubertet.

3. Jedinствена stopa PDV-a, koji iznosi 17% na sve artikle, ne prepoznaje razliku između osnovnih potrepština i luksuznih artikala. Higijenski ulošci, iako pripadaju osnovnim potrebama za mnoge kategorije stanovništva (djevojke, žene, starije, osobe sa posebnim potrebama, socijalno ugožene osobe), one se oporezuju isto kao i svaki drugi artikal u BiH.

Preporuka: Lobirati za diferencijalnu stopu PDV-a gdje će se higijenski ulošci i pelene osloboditi porezne stope i time smanjiti njihova cijena za krajnje potrošače.

4. U oktobru 2021.godine, usvojen je Nacrt Gender Akcionog plana Općine Stari Grad Sarajevo za period od 2021. do 2027. godine u kojem se vide pomaci u programima koji teže ravnopravnosti spolova. Nekim programima je povećan budžet dok su neki dobili zasebnu stavku u budžetu. Ova općina se obavezala da posluje u skladu sa članom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i implementira rodno-odgovornu analizu tokom izrade budžeta. Međutim, stavka o menstrualnim ulošcima i higijenskim potrepštinama je izostala.

Preporuka: Uvrstiti besplatne higijenske uloške za učenice osnovnih i srednjih škola na području općine Stari Grad kao zasebnu stavku budžeta ili uvrstiti po paket uložaka za svaku članicu domaćinstva iz socijalno ugroženih porodica u sklopu paketa socijalne pomoći. Također, moguće je obezbijediti paket uložaka na

mjesečnom nivou za učenice iz ove kategorije u školama, uvrštavajući je pod budžetsku stavku „Pravo na besplatne užine za učenike i učenice osnovnih škola“.

ZAKLJUČAK

Kroz projekat „Svakoj djevojčici trebaju krila“, dobili smo uvid da su pojedinci itekako spremni na promjene ali društvo kao cjelina nije. Anketa nam je pokazala da je porodica i dalje najveći izvor neformalne edukacije, podrške i usmjeravanja omladine osnovnoškolskog uzrasta. Ovo je pozitivan zaključak imajući u vidu da je utjecaj interneta i drugih medija u sve većem porastu. Individualna prava i slobode unutar porodica postoje, ali ta ista podrška izostaje u zajednici. Mladi se odgajaju da budu hrabri, poduzetni, širokogrudni i otvorenog uma u porodičnom okruženju, ali se te karakteristike ne cijene niti ispoljavaju dalje u društvu i zajednici. Ova pojava se mora mijenjati kroz veće učešće i značajniju ulogu obrazovnih institucija ne samo u formalnoj edukaciji nego i u edukaciji o različitim životnim temama i problemima, odgoju u smjeru odgovornog ponašanja prema sebi, drugima, društvu, zajednici, državi i planeti zemlji te usmjeravanju đaka da budu aktivniji u stvaranju pravednijeg i otvorenijeg društva za sebe i naredne naraštaje. Dok se te promjene ne uvedu u školske programe preko vladinih institucija, nevladine organizacije imaju pravo i odgovornost da omoguće tu vrstu neformalne edukacije kako bi upotpunili obrazovanje mladih na odgovoran način. Također, uloga nevladinih organizacija ali i svih građana i građanki jeste da lobiramo za promjene, sugerišemo inicijative za dobrobit društva i zajednice i tražimo odgovornost zvaničnih institucija za njihov rad ili nerad.

Glavnu pouku koju smo izvukli tokom realizacije projektnih aktivnosti jeste da unatoč educiranju učesnika i angažovanju šire javnosti, promjene se ne mogu ostvariti bez lobiranja i zagovaranja na nivou zakonodavne vlasti (općinsko vijeće, kantonalna skupština). Pošto su ove institucije sastavljene od osoba koje su izabrane od i predstavljaju građane, sve inicijative (problemi, potrebe, izmjene, i dr.) trebaju biti upućene na ovu adresu kako bi se dalje mogle implementirati u lokalnoj zajednici.

Na terenu smo uvidjeli da naši građani i građanke, a posebno mladi ljudi, nisu dovoljno educirani niti motivisani za aktivizam kako bi učestvovali u pozitivnim promjenama u svojoj zajednici. Također, politika dodatno odvraća obične građane i građanke od učestvovanja u političkim procesima, stavljajući ih u ulogu pukih posmatrača ili neefikasnih komentatora na dešavanja u društvu.

Omladina nije ohrabrena da djeluje izvan postojećih društvenih normi nego je kondicionirana da pasivno sluša i prihvata odluke vlasti koje često ne idu u njihovu korist. Potrebna je hitan i drastičan program (re)edukacije mladih o vladajućim strukturama i njihovim ulogama, posebno na lokalnom nivou, te potrebom za aktivizmom kako bi promijenili vlastitu situaciju a time i društvo u budućnosti.

Iako je ovo mali projekat sa jednom jednostavnom idejom ispravljanja indirektno diskriminacije u društvu, on može imati mnogo veći utjecaj na način razmišljanja mladih ali i starijih o potrebi za rodno-odgovornim budžetiranjem. Iako žene čine 50% populacije, one su nedovoljno zastupljene u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, nejednako plaćene za iste poslove od muškaraca, nedovoljno cijenjene za svoje (ne naplaćene) uloge u porodici i zajednici te nedovoljno ohrabrene da se njihov glas i mišljenje čuje u društvu. Ali žene jesu više zastupljene u poslovima na svim nivoima obrazovnih ustanova, više nastavljaju svoju edukaciju na fakultetima, više imaju utjecaja na odgoj djece iako su i dalje diskriminirane i nepoštovane u široj javnosti.

Zašto?

Zato što se naša omladina trenutno ne odgaja u duhu progresu i mogućnosti nego u duhu pesimizma, beznađa i pasivnosti. Zato što se djeca ne odgajaju za budućnost nego prema prošlosti. Zato što se djeca ne odgajaju ravnopravno nego u skladu sa patrijarhalnim sistemom koji favorizuje muški spol. Ali ako u većini slučajeva žene odgajaju i obrazuju djecu, zašto su onda i dalje u podređenom položaju? Jedino snažna, obrazovana,

ohrabrena i podržana žena može odgojiti snažne, obrazovane i ohrabrene nove generacije koje će da podrže promjene i zahtjevat ravnopravnost.

Svi mehanizmi ravnopravnosti su zakonom utvrđeni i na raspolaganju svim građanima ove države, što znači da je odgovornost na nama – građanima i građankama – da ih implementiramo u našim životima i provodimo u našim zajednicama. Omladina je spremna na promjene i jednakost ali društvo još uvijek nije. Potrebna je edukacija ne samo učenika nego i edukatora, ne samo manjina nego i većinskih populacija, ne samo siromašnih nego i imućnih, ne samo žena nego i svih muškaraca. Svi zaslužuju jednaka prava, jednako poštovanje i jednak pristup uslugama, obrazovanju, zaposlenju, i dr.

Ovaj projekat je samo jedna kap u moru drugih problema koje imamo u društvu, ali on može biti katalizator promjena i progres. Svi zajedno se moramo suočiti sa diskriminacijom i boriti protiv nepravde, bez obzira da li to direktno uticalo na nas. Ali uočiti i primjetiti diskriminaciju nije isto kao i boriti se da se ona ukloni. Aktivizam je neophodan da bi se promjene desile.

Neutralni budžeti više nisu dovoljni. Potrebna je dodatna rodna analiza i implementiranje rodno-odgovornog budžetiranja kako bi poboljšali kvalitet usluga, a time i kvalitet života u našim zajednicama. Zašto ne početi sa higijenskim ulošcima? To su mala izdvajanja budžetskih sredstava ali velika poruka našim mladima, posebno djevojčicama, da mislimo o njihovim potrebama.

Implementiranjem ovog projekta i uvrštavanjem besplatnih higijenskih uložaka u osnovne škole možda pomogne nekim djevojčicama da ne izostaju iz škole zbog mjesečnice nego da ravnopravno učestvuju u svim nastavnim i školskim aktivnostima koje će ih dalje oblikovati u snažne i odvažne osobe - liderke u svojoj zajednici.